Лондар С. Л.

доктор економічних наук, професор, директор ДНУ «Інститут освітньої аналітики», Київ, Україна, londar@i.ua

Лондар Л. П.

кандидат економічних наук, доцент, провідний науковий співробітник, Національний інститут стратегічних досліджень, Київ, Україна, londarlidia@gmail.com

Бринюк О. В.

помічник директора ДНУ «Інститут освітньої аналітики», Київ, Україна, oleksandra.bryniuk@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ І РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЕКТІВ СВІТОВОГО БАНКУ З УРАХУВАННЯМ ВИМОГ ОНОВЛЕНОЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ «ЗАГАЛЬНІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ»

Анотація. Проаналізовано концептуальний підхід Світового банку та логістику переходу у вимогах щодо врахування соціально-екологічних аспектів виконання проектів, викладених у попередньому документі «Захисні положення», до оновлених у документі «Загальні соціально-екологічні засади». Показано взаємозв'язок оновленого документу та Концепції сталого розвитку ООН, прийнятої у вересні 2015 року. Розкрито зміст нових десяти соціально-екологічних Стандартів, які з жовтня 2018 року є обов'язковими для підготовки проектів, що подаються з метою отримання фінансування Світового банку. Акцентовано увагу на ризикоорієнтовному підході до імплементації проектів: для кожного конкретного проекту спочатку визначають спектр соціально-екологічних ризиків, потім їх ранжують та визначають найвпливовіші й обґрунтовують заходи в тілі проекту для нівелювання тих ризиків, що можуть ускладнити або унеможливити досягнення цілей проекту.

Ключові слова: соціально-екологічна політика, Світовий банк, соціально-екологічні ризики, нівелювання ризиків, стандарти Світового банку, сталий розвиток.

Рис. 2. Літ. 7.

JEL classification: D02, D23, M11.

У низці країн, у тому числі в Україні, успішно реалізуються проекти Світового банку, зокрема, пов'язані з розвитком освіти. Виконання проектів, що сприяють сталому розвитку країн, із забезпеченням фінансуван-

ня Світового банку, в деяких випадках, можуть спричинювати негативний вплив на окремі групи людей і навколишнє середовище. З метою зменшення подібних ризиків Світовий банк на початку 80-х років XX ст.

© Лондар С. Л., Лондар Л. П., Бринюк О. В., 2018

розробив вимоги щодо врахування соціально-екологічних аспектів проектів під назвою «Захисні положення». Усі проекти, що надходили на розгляд до Світового банку для отримання фінансування, повинні були враховувати вимоги цих положень.

Останнім часом підходи Світового банку щодо ризиків виконання проектів трансформуються. Це пов'язано з тим, що у вересні 2015 р. ООН прийняла Концепцію сталого розвитку. Концепція обґрунтовує необхідність комплексного розвитку гуманітарної сфери паралельно із захистом екології планети. Конкретні дії кожної країни повинні реалізовуватись у рамках розроблених національних стратегій, які, з одного боку, сприяють економічному зростанню, з іншого – передбачають розв'язання актуальних соціальних проблем у сферах освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, захисту навколишнього середовища, бо-

ротьби з безробіттям та кліматичними змінами.

Метою статті є дослідження особливостей переходу від попередньої соціально-екологічної політики Світового банку, яка визначена у документі «Захисні положення», до оновленого документу «Загальні соціально-екологічні засади». Дослідження цієї проблеми допоможе краще зрозуміти причини, які зумовили оновлення соціально-екологічної політики та ознайомитись з новими стандартами Світового банку для проектів, що подаються з метою отримання фінансування. Тема дослідження ще недостатньо розкрита в наукових статтях і працях, тому автори статті аналізували і використовували офіційно опубліковані матеріали і документи Світового банку.

У межах Концепції сталого розвитку сформульовано 17 цілей на період до 2030 року (рис. 1).

Хоча зазначені 17 цілей юридично не обов'язкові, проте національні

Рис. 1. Цілі сталого розвитку на період до 2030 року в Концепції сталого розвитку ООН

Побудовано авторами за інформацією ООН [1].

уряди добровільно беруть на себе відповідальність за створення умов для їх досягнення. Задекларовано також необхідність моніторингу виконання положень Концепції з метою визначення рівня прогресу країн у цьому аспекті.

Розглянемо основні зміни вимог Світового банку до підготовки проєктів, які подаються в рамках очікування фінансування банку, щодо нівелювання соціально-екологічних ризиків.

Соціально-екологічна політика Світового банку «Захисні положення», яка розроблена понад 20 років тому, від самого початку передбачала ідентифікацію та вирішення соціально-екологічних питань при створенні, реалізації та експлуатації фінансованих банком проєктів [2]. Впродовж цього періоду окремі позиції «Захисних положень» застаріли, інші ж потребували деталізації.

Відтак у серпні 2016 року фахівці Світового банку розробили нову соціально-екологічну політику під назвою «Загальні соціально-екологічні засади» (далі – Засади). Засади є вдосконаленим варіантом «Захисних положень», що повністю узгоджуються з цілями Концепції сталого розвитку ООН. Цей документ став результатом масштабних консультацій, чотирирічної аналітичної роботи та взаємодії з урядами, експертами і громадськими організаціями в усьому світі; у консультаціях взяли участь 8000 представників зацікавлених сторін з 63 країн.

Загалом Засади охоплюють ширший спектр соціальних і екологічних питань порівняно із «Захисними положеннями», включаючи інформаційну відкритість, соціальну інтегра-

цію, недопущення дискримінації різного типу, акцентують увагу урядів країн-позичальників на підвищенні власного потенціалу з розв'язання екологічних і соціальних проблем.

Структурно документ Світового банку «Загальні соціально-екологічні засади» містить: десять соціально-екологічних стандартів (СЕС), концепцію сталого розвитку Світового банку та соціально-екологічну політику Світового банку, прийнятну для інвестиційно-проєктного фінансування.

Важливою ознакою оновлених Зasad є новий підхід Світового банку до розв'язання або принаймні загострення складних соціально-екологічних проблем. Замість тотального контролю соціально-екологічних питань у регіонах, де реалізуються проєкти Світового банку, доцільно перейти до концепції стійкості в рамках сталого глобального розвитку. Основний елемент у концепції стійкості – ризикоорієнтовний підхід до імплементації проєктів: для кожного конкретного проєкту визначають спектр соціально-екологічних ризиків, серед яких ранжуються та визначаються ключові, найвпливовіші. Класифікують соціально-екологічні ризики за шкалою: високий, значний, помірний, низький [3, с. 6]. Після ранжування ризиків розробляють і обґрунтовують заходи в тілі проєкту для нівелювання найвпливовіших ризиків, спроможних ускладнити або унеможливити досягнення цілей проєкту.

Світовий банк у рамках концепції сталого розвитку важливе значення надає аспекту соціальної інтеграції. За визначенням Світового банку інтеграція – це діяльність з розширення прав громадян, їх можливостей щодо

участі в розвитку на мікро- та макро- рівні, отриманні відповідних гарантій і компенсацій. Інтеграція, зокрема, передбачає розроблення заходів, спрямованих на забезпечення рівних можливостей через покращення доступу до здобуття освіти, щодо охорони здоров'я, соціального захисту, інфраструктури, користування енергією, фінансовими послугами та виробничими активами. Така діяльність охоплює заходи з усунення бар'єрів для окремих верств населення, особливо тих, кого витісняють з процесу розвитку. Зокрема, це стосується людей з обмеженими можливостями, жінок, дітей, молоді та представників меншин. Оновлена соціально-екологічна політика спрямована на те, щоб враховувалась думка всіх представників спільноти, усіх громадян [3, с. 1].

Наразі Світовий банк здійснює підготовку з упровадження Зasad. Інструментом, що сприятиме реалізації ризикорієнтовного підходу, інтеграції, інших новацій, є розроблені Світовим банком СЕС.

Стандарти Зasad покликані поступово замінити підходи, що функціонували в рамках попередньої соціально-екологічної політики «Захисні положення». Протягом приблизно семи наступних років «Захисні положення» і «Загальні соціально-екологічні засади» використовуватимуть паралельно з метою управління проектами, що були затверджені для фінансування Світовим банком, до і після дати набрання Засадами чинності.

Схему переходу від старого підходу Світового банку («Захисні положення») до нового («Загальні соціально-екологічні засади»), зокрема до СЕС, що набрали чинності в жовтні 2018 року, ілюструє рис. 2.

Як випливає з даних рис. 2, такі пункти «Захисних положень» Світового банку, як «Спирні території», «Міжнародні водні шляхи» і «Стандарт якості робіт у приватному секторі», не повністю охоплюються новою соціально-екологічною політикою Світового банку, тому залишаються чинними. Натомість стандарти 2 «Робочий персонал і умови праці», 9 «Фінансові посередники» та 10 «Взаємодія із зацікавленими сторонами і розкриття інформації» є новими стандартами, а зазначені в них вимоги, лише частково наводились у «Захисних положеннях».

Розглянемо зміст нових СЕС Світового банку.

Стандарт 1. Оцінювання і управління екологічними та соціальними ризиками й впливами

Цей стандарт охоплює всі зобов'язання позичальника щодо оцінювання та моніторингу пов'язаних з кожним етапом проекту соціально-екологічних ризиків і впливів, а також управління ними. Позичальник здійснює соціально-екологічне оцінювання проекту, що подається Світовому банку для фінансування. Це необхідно для розроблення структури проекту, визначення дій з пом'якшення негативних впливів й удосконалення процедури прийняття рішень. Загалом цей стандарт поширюється на всі проекти, що надходять до Світового банку для фінансування. У цьому стандарті містяться додатки, що розширено розкривають окремі його вимоги: соціально-екологічне оцінювання, план соціально-екологічних зобов'язань, управління підрядниками [3, с. 15–16].

Рис. 2. Порівняльна схема переходу від стандартів «Захисних положень» до СЕС – складової документу «Загальні соціально-екологічні засади»

Побудовано авторами за інформацією Світового банку [2; 3].

При підготовці плану соціально-екологічних зобов'язань враховуються висновки соціально-екологічного оцінювання, попередньої соціально-екологічної експертизи Світового банку і результати взаємодії із зацікавленими сторонами [3, с. 21].

При створенні Стандарту 1 частково використовували захисне положення «Оцінювання навколишнього середовища». Згідно з цим захисним положенням оцінюють не лише особливості навколишнього середовища, екологічні ризики, а й соціальні ризики і соціальні впливи проекту,

розробляють заходи з нівелювання ризиків, спроможних істотно впливати на проект.

Стандарт 2. Робочий персонал і умови праці

Цей стандарт передбачає, що в рамках виконання проектів Світового банку підвищуватимуться рівні зайнятості та доходів населення, що сприятиме ефективнішій боротьбі з бідністю і економічному зростанню. Він містить також вимоги дотримання безпечних умов праці, справедливих суспільних відносин, недопущення дискримінації, надання рівних можливостей для працівників у рамках проекту. Стандарт 2 пропагує захист працівників, особливо таких вразливих категорій, як жінки, особи з особливими потребами, діти (працездатного віку, згідно зі стандартом не молодше 14 років, якщо національне законодавство не передбачає старшого віку), трудові мігранти, працівники за наймом та працівники основних постачальників. Можливість використання цього стандарту визначають в процесі соціально-екологічного оцінювання (у рамках Стандарту 1).

Позичальник повинен забезпечити розроблення і виконання письмових процедур регулювання трудових відносин, які можуть використовуватись у проекті.

Стандарт 2 передбачає заборону примусової праці та вимушеного надання послуг. Наприклад, це стосується контрактної роботи на умовах договору про навчання, роботи через боргові зобов'язання та інших подібних форм контрактних зобов'язань. Стандарт містить також заборону на

участь в проекті найманих осіб, які стали жертвами торгівлі людьми.

Обов'язково повинен бути сформульований механізм подавання і розгляду скарг, а також вживатись заходи щодо охорони здоров'я і безпеки [3, с. 31–35].

Згідно зі Стандартом 2 Світовий банк захищає не лише працівників, а й найуразливіші категорії населення. Застосування цього стандарту сприяє не тільки досягненню цілей проекту, а й поліпшенню загальних соціальних умов і стандартів праці в регіоні, де впроваджується проект.

Стандарт 3. Раціональне використання ресурсів, запобігання забрудненню навколишнього середовища і управління ним

Протягом усіх етапів роботи проекту, який фінансує Світовий банк, встановлюються вимоги до ефективного використання ресурсів, регулювання і запобігання забрудненню відповідно до провідних міжнародних галузевих практик. Використання цього стандарту визначається під час соціально-екологічного оцінювання (Стандарт 1).

Стандарт 3 передбачає здійснення позичальником технічних і фінансово можливих дій для підвищення ефективності використання енергії, води, сировини та інших ресурсів. У межах проекту позичальник повинен запобігати забрудненню навколишнього середовища і управляти ним, що охоплює дії з управління забрудненням повітря, небезпечними та безпечними відходами, хімікатами, небезпечними матеріалами та пестицидами [3, с. 39–42].

У Стандарті 3 об'єднано і модернізовано вимоги захисних положень «Природне середовище існування», «Боротьба зі шкідниками» і «Ліси». Внаслідок такого поєднання і модернізації вимог уможливорюється більш повний розрахунок ризиків щодо використання природних ресурсів, застосування жорсткіших стандартів при їх використанні в цілях проекту з метою не лише запобігання виснаженню природних ресурсів, а й забезпечення їх максимально можливого збереження і захисту.

Стандарт 4. Охорона здоров'я і забезпечення безпеки громад

Як передбачає Світовий банк, пов'язана з проектом діяльність, використання в його межах обладнання та інфраструктури можуть негативно впливати на населення, що вже потерпає від негативних наслідків зміни клімату. Передбачити й усунути негативний вплив пов'язаної з проектом діяльності на здоров'я і безпеку громад – одна з цілей Стандарту 4. До інших цілей належать забезпечення охорони майна і безпеки персоналу в порядку, що забезпечить усунення або зведення до мінімуму ризиків для громад, на які впливає проект; вжиття необхідних заходів для вирішення надзвичайних ситуацій; запобігання або зведення до мінімуму впливу на громади ризиків дорожнього руху, хвороб і небезпечних матеріалів у результаті виконання проекту; сприяння якості та безпеці, здійснення дій, спрямованих на недопущення зміни клімату при проектуванні й будівництві інфраструктури, включаючи дамби [3, с. 45–50].

Раніше Світовий банк використовував Захисне положення «Безпека

дамб», яке застосовували при будівництві дамб у рамках проекту, а також для існуючих дамб, від яких безпосередньо залежали проекти, що фінансував Світовий банк. Наразі положення «Безпека дамб» є додатком до Стандарту 4. Створення і подальше використання цього стандарту при впровадженні проектів матиме всеохоплюючий захисний ефект для громад, на які впливатимуть відповідні проекти. Адже Стандарт 4 передбачає розрахунок широкого спектру впливів на громади і ризиків для них.

Стандарт 5. Відчуження земельних ділянок, обмеження права землекористування і вимушене переселення

Як засвідчує досвід Світового банку, якщо вимушене переселення в межах проектів з розвитку здійснюється в неналежний спосіб, можливі значні економічні, соціальні та екологічні ризики [4]: демонтування виробничих систем; зубожіння населення, що втрачає виробничі активи і джерела доходів; переміщення людей до середовища, де їх продуктивні навички можуть виявитись менш придатними для застосування, а конкуренція щодо ресурсів вища; послаблення громадських інститутів та соціальних зв'язків; розосередження родинних груп; зниження або втрачання культурної ідентичності, традиційної влади та потенціалу для взаємодопомоги. З метою запобігання негативних впливів Світовий банк використовував Захисне положення «Вимушене переселення».

Для відповідності новій соціально-екологічній політиці, а також концепції сталого розвитку захисне

положення «Вимушене переселення» модернізували у Стандарт 5. Це значно розширило спектр визначення можливих впливів на населення. У новому стандарті враховано думку особливих категорій населення, що можуть бути незахищені повною мірою на законодавчому рівні там, де планується впроваджувати проект. Наприклад, це означає, що при переселенні родини враховуватиметься думка не лише чоловіка, якщо він власник майна, а й його дружини, адже в неї можуть бути власні потреби щодо переселення та інші вимоги.

У Стандарті 5 враховано можливість негативного впливу проекту на населення через відчуження земельних ділянок і обмеження прав землекористування. Такий негативний вплив може призвести до вимушеного переселення (коли громада або особи не мають права відмовити у відчуженні земельних ділянок чи обмеженні права землекористування, що призводить до їх фізичного переміщення або економічного витіснення). Цей стандарт має на меті запобігти або звести до мінімуму вимушене переселення шляхом винайдення альтернативних варіантів для проекту, запобігання примусовому виселенню, зведенню до мінімуму негативних соціально-економічних наслідків у результаті відчуження земельних ділянок чи обмеження прав землекористування, поліпшення житлових умов бідних або соціально незахищених фізично переміщених осіб шляхом надання їм житла відповідного рівня, доступу до послуг і правових гарантій володіння та користування житлом. Згідно з цим стандартом передбачено також розроблення заходів і дій

щодо відселення як програми сталого розвитку, що за допомогою достатніх інвестиційних ресурсів надасть змогу переселенцям отримувати пряму вигоду від проекту. Важливу роль відіграють планування і здійснення заходів інформування та відповідного розкриття інформації, проведення консультацій за участю осіб, на яких впливає проект.

Стандарт 5 використовують при соціально-екологічному оцінюванні (Стандарт 1) та остаточному або тимчасовому фізичному й економічному витісненні внаслідок дій, пов'язаних з виконанням проекту.

Необхідно зауважити, що Стандарт 5 не застосовують для облаштування біженців або внутрішніх мігрантів, що залишили місця проживання, рятуючись від стихійних лих, конфліктів, злочинів, насильства [3, с. 53–55].

Стандарт 6. Збереження біологічного різноманіття і стале управління живими природними ресурсами

Стандарт 6 підкреслює важливість охорони і збереження біорізноманіття та сталого управління живими природними ресурсами для сталого розвитку. Цей стандарт відносять також до питань сталого управління первинним виробництвом і заготівлею живих природних ресурсів (наприклад, риби, інших водних та наземних організмів, деревини). Стандарт 6 визначає необхідність обліку джерел засобів для проживання сторін, на яких впливає проект. До них належать корінні народи, які під час виконання проекту можуть постраждати від зменшення чи припинення доступу до біорізноманіття або жи-

вих природних ресурсів, або використання таких ресурсів.

Можливість застосування Стандарту 6 так само визначається під час соціально-екологічного оцінювання (Стандарт 1). Частково в цьому стандарті використано вимоги до лісів, що раніше входили до Захисного положення «Ліси». Якщо при створенні Стандарту 3 враховували всі ризики, впливи і вимоги щодо використання неживих природних ресурсів, то Стандарт 6 розглядає саме живі природні ресурси, що є не лише природним багатством, а й часто засобом виживання для корінного населення. Іншими словами, ліс може розглядатись в одному проекті всебічно і як місце проживання корінного населення, джерело, що забезпечує його житло та їжу, і як ресурс деревини, а також як місце проживання різних біологічних видів.

Стандарт 7. Корінні народи / історично соціально пригнічені традиційні місцеві громади країн Африки на південь від Сахари

Як і в попередньому Захисному положенні «Корінне населення», у Стандарті 7 під терміном «корінні народи» розуміються всі можливі назви даних груп населення, що можуть варіюватись у різних країнах. Захисне положення «Корінне населення», яке використовували раніше, модернізували у Стандарт 7, де докладніше викладено вимоги до визначення ризиків і впливів на корінне населення та запобігання ним, наприклад, збільшення заходів захисту культурної спадщини корінних народів.

Стандарт 7 має на меті зниження рівня бідності й досягнення сталого розвитку за гарантування розширен-

ня можливостей корінних народів для участі в розвитку і використання вигоди від цього розвитку, а також збереження й відсутність загрози внаслідок виконання проекту для унікальної самобутньої культури корінних народів та їх добробуту.

Власне корінні народи можуть бути частково чи цілком ізольовані та пригнічені. Враховується також, що роль чоловіків, жінок і дітей часто відмінна від ролі основної групи населення. Жінки й діти можуть перебувати в соціальній ізоляції в таких громадах, або залежати від зовнішніх умов, що зумовлює необхідність врахування їх потреб, які можуть мати певні особливості та відмінності. Корінні народи часто тісно пов'язані із землею, на якій живуть, а також з природними ресурсами, від яких залежать. З огляду на зазначене у Стандарті 7 докладно визначено права корінних народів, можливі компенсації, детальні консультації й, головне, збереження їх мови, культурних норм, релігійних і духовних вірувань.

Проект покликаний полегшити доступ до ринків, шкіл, медичних установ та інших послуг, необхідних для поліпшення умов життя корінних народів. Важливими є визнання, повага та збереження їх культури і надання можливості адаптуватись до змін у прийнятному для них порядку і задовільний для них термін. У Стандарті 7 враховано також необхідність захисту об'єктів культурної спадщини корінних народів від ймовірного негативного впливу реалізації проекту [3, с. 75–82].

Стандарт 8. Культурна спадщина

Стандарт 8 передбачає захист об'єктів культурної спадщини протя-

гом усього циклу впровадження проекту за допомогою певного інструментарію. Так, Світовий банк вважає культурну спадщину важливим джерелом цінної науково-історичної інформації, засобом соціально-економічного розвитку, невіддільною частиною культурної самобутності, норм і культурного спадку. Соціально-екологічне оцінювання визначає необхідність використання цього стандарту у проекті.

В оновлених соціально-екологічних положеннях докладніше описано термін «культурна спадщина», що наразі враховує і матеріальну, і нематеріальну культурну спадщину [3, с. 85]. Раніше Світовий банк використовував «Захисне положення», що стосувалось виключно матеріальних об'єктів культурної спадщини.

Стандарт 9. Фінансові посередники

Стандарт 9 констатує, що для економічного розвитку і зростання, зниження рівня бідності важливий потужний внутрішній капітал, фінансові ринки і доступ до фінансування. Цей новий стандарт застосовують до фінансових посередників, що фінансово підтримуються Світовим банком. До фінансових посередників належать державні та приватні постачальники фінансових послуг, зокрема національні та регіональні банки розвитку, що спрямовують фінансові ресурси на різні види економічної діяльності в різних галузях промисловості. На рівні портфеля та субпроектів фінансових посередників повинні здійснювати моніторинг соціально-екологічних ризиків і впливів та управління ними, тобто виконувати

моніторинг ризику портфеля залежно від характеру проміжного фінансування.

Мета Стандарту 9 полягає в такому [3, с. 91]:

- встановленні методів фінансових посередників з оцінювання соціально-екологічних ризиків та впливів, пов'язаних із субпроектами, які вони фінансують, а також управління цими ризиками та впливами;

- поширенні прогресивної практики соціально-екологічного управління субпроектами, які фінансують фінансові посередники;

- сприянні впровадженню перетової природоохоронної практики та доцільних принципів управління персоналом у внутрішніх структурах фінансових посередників.

Стандарт 10. Взаємодія із зацікавленими сторонами і розкриття інформації

Згідно з прогресивною міжнародною практикою важлива відкрита та прозора взаємодія позичальника із зацікавленими сторонами проекту. Ефективна їх взаємодія позитивно впливає на розроблення та впровадження проекту. Така взаємодія відбувається протягом усього циклу проекту. Стандарт 10 тісно пов'язаний з іншими: наприклад, щодо вимог до взаємодії з працівниками (Стандарт 2), спеціальних положень щодо готовності в разі аварійних ситуацій і заходів реагування (Стандарти 2 і 4); щодо проектів стосовно вимушеного переселення, корінних народів чи культурної спадщини позичальник повинен виконувати також особливі вимоги до розкриття відповідної інформації і проведення консультацій (Стандарти 5, 7 і 8).

Стандарт 10 має на меті встановлення системних принципів взаємодії із зацікавленими сторонами, згідно з якими позичальник може визначити зацікавлені сторони, налагодити й підтримувати конструктивні відносини з ними, особливо з групами, на які впливає проект; оцінювання рівня інтересу зацікавлених сторін і зважання на думки цих сторін; забезпечення ефективної всебічної взаємодії із зацікавленими сторонами; забезпечення своєчасного та доступного, зрозумілого формату розкриття відповідної проектної інформації щодо соціально-екологічних ризиків і впливів [3, с. 97].

Положення «Спірні території»

У разі здійснення проектів на спірних територіях можуть поставати делікатні проблеми, що впливають на відносини Світового банку не лише з його країнами-членами, а й країною, де реалізується проект, та однією або кількома сусідніми країнами. Будь-який конфлікт щодо території, де впроваджується проект, розглядається на першій можливій стадії. Банк може підтримати проект на спірній території: якщо уряди залучених до конфлікту країн погоджуються вирішити його, запропонований проект для однієї країни повинен продовжуватись, але без упереджень до претензій другої країни.

Світовий банк досліджує причини конфлікту на спірній території за кожним проектом. У відповідному документі з оцінювання проекту на спірній території розглядається характер суперечки й підтверджується, що Світовий банк дослідив проблему і дійшов таких висновків: або інші

претенденти на спірну територію не мають заперечень проти проекту, або в усіх інших випадках особливі обставини справи дають підстави для підтримання Світовим банком проекту, незважаючи на будь-які заперечення чи недостатнє схвалення з боку інших заявників.

До особливих обставин належать такі [5]:

- проект не зашкоджує інтересам інших сторін;
- претензія щодо суперечки не визнана міжнародно чи активно лобювалась. У будь-якому разі у проектній документації наводяться застереження, що Світовий банк, підтримуючи певний проект, не приймає рішення про юридичний чи інший статус відповідних територій і не має упереджень щодо кінцевого рішення стосовно претензій сторін.

Положення

«Міжнародні водні шляхи»

Згідно з цим положенням до міжнародних водних шляхів входять:

- будь-яка річка, канал, озеро чи подібний водний об'єкт, що утворює межу між країнами, або будь-яка річка чи поверхневі води, що протікають двома чи більшою кількістю держав, незалежно від того, чи є вони країнами – членами Світового банку;
- будь-яка притока або інший вид поверхневих вод, які є частиною будь-якого описаного раніше водного шляху;
- будь-яка бухта, затока, протока або канал, обмежені двома чи більшою кількістю країн або якщо в одній державі визнані необхідним каналом зв'язку між відкритим морем та іншими державами, так само, як і будь-яка річка, що впадає в такі води.

Положення «Міжнародні водні шляхи» стосується таких типів проектів:

- гідроелектростанція, зрошення, управління повеннями, навігація, дренаж, вода та каналізація, промислові та аналогічні проекти, що передбачають використання або потенційне забруднення міжнародних водних шляхів;

- детальне проектування та інженерні дослідження зазначених раніше проектів, включно з тими, що повинні бути здійснені Світовим банком як виконавчим органом або в будь-який інший спосіб.

Проекти на міжнародних водних шляхах можуть впливати на відносини між Світовим банком та його позичальниками й між державами (незалежно від того, чи є вони членами Світового банку). Світовий банк визнає, що співробітництво та згода країн прибережних зон важливі для ефективного використання й захисту водного шляху. У цьому зв'язку значна увага приділяється тому, щоб прибережні країни укладали відповідні угоди або розробляли механізми для досягнення зазначених цілей щодо всього водного шляху або будь-якої його частини.

Світовий банк готовий допомагати прибережним районам досягти порозуміння. У випадках, коли розбіжності залишаються невирішеними між державою, яка пропонує проект, та іншими прибережними державами, до того як фінансувати проект Світовий банк зазвичай закликає державу, що подає проект, здійснити додаткові переговори з іншими прибережними країнами задля досягнення відповідних угод або домовленостей.

Країна, що подає проект до Світового банку, повинна надати всі аспекти проекту іншим країнам спільної прибережної зони. В іншому разі таку інформацію надає Світовий банк. Якщо країна не бажає поширювати деталі запропонованого проекту, Світовий банк припиняє розглядати такий проект, за винятками, визначеними політикою Світового банку [6].

Положення «Стандарти для проектів приватного сектору»

Мета цього положення – сприяти фінансуванню Світовим банком проектів приватного сектору з економічного розвитку шляхом застосування стандартів екологічної та соціальної політики, що найпридатніші для приватного сектору, за одночасного посилення узгодженості політики та співробітництва в межах Групи Світового банку.

Вісім стандартів Міжнародної фінансової корпорації Світовий банк ухвалив як Стандарти діяльності Світового банку для проектів приватного сектору. Ці стандарти замість «Захисних положень» використовують для подання заявки щодо підтримання Світовим банком проектів (або їх компонентів), які розробляють, будують та якими управляють приватні суб'єкти.

Основні стандарти діяльності Світового банку для проектів приватного сектору такі:

Стандарт 1 «Оцінювання й управління екологічними та соціальними ризиками і наслідками»;

Стандарт 2 «Праця та умови праці»;

Стандарт 3 «Ефективність ресурсів та запобігання забрудненню»;

Стандарт 4 «Громадське здоров'я і безпека»;

Стандарт 5 «Придбання землі та вимушене переселення»;

Стандарт 6 «Збереження біорізноманітності та стале управління ресурсами живої природи»;

Стандарт 7 «Корінне населення»;

Стандарт 8 «Культурна спадщина».

Приватна організація відповідальна за розроблення системи екологічного та соціального управління (далі – ESMS), визначення й оцінювання пов'язаних з діяльністю приватного сектору екологічних та соціальних ризиків і наслідків, а також за управління ними відповідно до Стандартів діяльності Світового банку. Фінансові посередники зобов'язані розробити прийнятну для Світового банку ESMS, яку посередник застосовуватиме для виявлення й оцінювання екологічних та соціальних ризиків і наслідків підпорядкованих та підтримуваних Світовим банком субпроектів, а також управління такими ризиками й наслідками. Світовий банк аналізує діяльність приватної організації, ESMS, екологічні й соціальні оцінки та плани, підготовлені приватною організацією для діяльності в межах ESMS, що відповідають чинним стандартам Світового банку; класифікує діяльність приватної організації за характером потенціалу її екологічних та соціальних ризиків і наслідків [7].

Діяльність приватної організації класифікують також за категоріями загальних стандартів Світового банку (від низького до високого ступенів ризику).

Додатково до оновленої соціально-екологічної політики Світовий банк розробляє відповідну Директиву за ризиками і наслідками для

незахищених або уражених осіб чи груп населення. У цій Директиві буде визначено обов'язкові вимоги до персоналу Світового банку щодо виявлення незахищених або уражених осіб чи груп населення, а також диференційовані заходи щодо розгляду конкретних умов проживання таких осіб чи груп.

Світовий банк розробить також соціально-екологічні процедури, які після узгодження з менеджментом визначать обов'язкові соціально-екологічні процедури щодо проектів з інвестиційно-проектного фінансування. У соціально-екологічних процедурах описуватимуться дії попередньої експертизи Світового банку щодо запропонованого для підтримання проекту.

До Зasad додаватимуться необов'язкові для застосування інструкції та інформаційні матеріали, призначені для допомоги та сприяння позичальникам щодо виконання стандартів, працівникам Світового банку – щодо комплексного обстеження та підтримання реалізації проектів, а також зацікавленим сторонам – щодо поліпшення прозорості та розвитку обміну прогресивним досвідом.

Політика Світового банку щодо доступу до інформації та прагнення забезпечувати прозорість, підзвітність і належне управління застосовується до всіх документів банку із соціально-екологічних питань і передбачає зобов'язання щодо розкриття ним інформації про фінансування інвестиційних проектів.

До Позичальників і проектів також обов'язковим є застосування відповідних вимог Настанов Групи Світового банку з охорони навколишнього середовища, здоров'я та безпеки, що

наведені в нормативно-технічному документі із загальними та галузевими прикладами провідної міжнародної галузевої практики [3].

Висновки

1. В окремих випадках виконання проектів, які фінансує Світовий банк, негативно впливає на певні групи людей і навколишнє середовище. Для зменшення подібних ризиків Світовий банк на початку 80-х років минулого століття розробив соціально-екологічні вимоги до проектів – «Захисні положення».

Останнім роками підходи Світового банку до ризиків виконання проектів трансформуються. Насамперед це пов'язано з тим, що у вересні 2015 року ООН прийняла Концепцію сталого розвитку, де обґрунтовано необхідність комплексного розвитку гуманітарної сфери паралельно із захистом екології планети. Дослідивши причини і ризики виникнення при впровадженні проектів гуманітарних проблем і потреб у різних країнах та світі загалом (наприклад, щодо клімату, умов життя незахищених верств населення, соціальна інтеграція), Світовий банк оновив соціально-екологічну політику їх вирішення.

2. Важливою особливістю оновлених Зasad є новий підхід Світового банку до розв'язання складних соціально-екологічних проблем. Замість тотального контролю над соціально-екологічними питаннями в регіонах, де здійснюються проекти Світового банку, пропонується концепція стійкості в межах сталого глобального розвитку. Головним елементом цієї концепції є ризикоорієнтовний підхід до імплементації проектів: для кож-

ного конкретного проекту спочатку визначають спектр соціально-екологічних ризиків, потім їх ранжують та визначають найвпливовіші. Класифікують ризики щодо соціально-екологічних питань за шкалою: високий, значний, помірний, низький. Після ранжування розробляють і обґрунтовують заходи в тілі проекту для нівелювання тих ризиків, що можуть ускладнити або унеможливити досягнення цілей проекту.

3. Оновлена соціально-екологічна політика Світового банку «Загальні соціально-екологічні засади» відповідає на найгостріші виклики сьогодення. В рамках модернізації соціально-екологічної політики Світовий банк створив логічну і чітко структуровану комплексну систему стандартів, що будуть використовуватись для кожного проекту Світового банку з жовтня 2018 року. Десять Стандартів Світового банку надають можливість позичальникам максимально комплексно дослідити і нівелювати ризики, які можуть виникнути під час впровадження та реалізації проектів, максимізувати позитивний ефект для суспільства і громади в рамках виконання проектів Світового банку та забезпечити їх сталий розвиток у майбутньому.

4. Обґрунтовано логістику переходу від старого підходу Світового банку («Захисні положення») до нового («Загальні соціально-екологічні засади»), зокрема до СЕС, що набрали чинності в жовтні 2018 року. Розкрито зміст десяти Стандартів нових Зasad. Показано, що створено нові Стандарти, зокрема 2 «Робочий персонал і умови праці», 9 «Фінансові посередники», 10 «Взаємодія з зацікавленими сторонами і розкриття

інформації». Зазначені в цих Стандартах вимоги в «Захисних положеннях» наводились лише частково. Водночас показано, що окремі позиції «Захисних положень» Світового банку, такі як «Спірні території», «Між-

народні водні шляхи» і «Стандарт якості робіт в приватному секторі», не повністю охоплюються новою соціально-екологічною політикою Світового банку, тому залишатимуться чинними.

Список використаних джерел

1. United Nations. General Assembly. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. A/RES/70/1, 2015. URL: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E (дата звернення 24.09.2018).
2. World Bank. Environmental and Social Policies. URL: <http://www.worldbank.org/en/projects-operations/environmental-and-social-policies> (дата звернення 24.09.2018).
3. World Bank. World Bank Environmental and Social Framework, 2016. Washington, DC.
4. World Bank. OP 4.12. Involuntary Resettlement. December 2001 (Revised April 2013). Policies and Procedures. URL: <https://policies.worldbank.org/sites/ppf3/PPFDocuments/Forms/DispPage.aspx?docid=1572&ver=current> (дата звернення 24.09.2018).
5. World Bank. OP 7.60. Projects in disputed areas. June 2001 (Revised March 2012). Policies and Procedures. URL: <https://policies.worldbank.org/sites/ppf3/PPFDocuments/Forms/DispPage.aspx?docid=1841&ver=current> (дата звернення 24.09.2018).
6. World Bank. OP 7.50. Projects on International Waterways. June 2001 (Revised March 2012). Policies and Procedures. URL: <https://policies.worldbank.org/sites/ppf3/PPFDocuments/Forms/DispPage.aspx?docid=2660> (дата звернення 24.09.2018).
7. World Bank. OP 4.03. Performance Standards for Private Sector Activities. May 2013. Policies and Procedures. URL: <https://policies.worldbank.org/sites/ppf3/PPFDocuments/Forms/DispPage.aspx?docid=1566&ver=current> (дата звернення 24.09.2018).

Sergiy Londar, Lidia Londar, Oleksandra Bryniuk

FEATURES OF THE PREPARATION AND IMPLEMENTATION OF THE WORLD BANK PROJECTS, TAKING INTO ACCOUNT THE REQUIREMENTS OF THE UPDATED ENVIRONMENTAL AND SOCIAL POLICIES «ENVIRONMENTAL AND SOCIAL FRAMEWORK (ESF)»

Abstract. *The article analyzes the conceptual approach of the World Bank to the integration of environmental and social aspects in World Bank-financed projects. The logistics of the transition from the previous environmental and social policies known as «Safeguard Policies» to the updated environmental and social policies document «Environmental and Social Framework» is outlined. Created in the early 1980s, the «Safeguard Policies» accumulated measures to manage the risks and negative impacts of the implementation of the World Bank projects. The updated environmental and social policies of the World Bank allow for the most comprehensive*

evaluation of projects submitted to the World Bank for financing, to evaluate, manage and reduce potential risks and negative impacts taking into account new problematic issues and challenges of the contemporary world. The document «Environmental and Social Framework» covers a wider range of environmental and social issues than «Safeguard Policies», including information disclosure, social integration, the prevention of various types of discrimination, etc. The new approach not only focuses on aspects of the project that should be addressed while planning and implementing the project, but also provides an algorithm for special measures and procedures to achieve the most positive impact of the project on society and the environment. The article shows the relationship of the «ESF» with the United Nations Concept on Sustainable Development, adopted in September 2015. The article discloses the content of the ten new World Bank Environmental and Social Standards, which since October 2018 are mandatory for the preparation of projects submitted for funding purposes. The new standards of the World Bank allow borrowers to study in the most comprehensive way the potential risks that may arise during the implementation of the projects, develop measures to minimize these risks and to maximize the positive effect of project implementation, and ensure the sustainable development of the projects in the future.

Keywords: *environmental and social policies, the World Bank, environmental and social risks, risk management, the World Bank standards, sustainable development.*